

Скоморовський В.Б.,
доктор юридичних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, вул. Табірна 30-32, Україна, 03113,
e-mail: SkomorovskyVB@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1020-2322

Кондратюк Д.А.,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113,
e-mail: KondratiukDA@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0004-7184-4013

ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ НОРМ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Конституційні норми виступають фундаментом механізму захисту прав дитини в Україні. Вони формують правову основу для забезпечення належної охорони й захисту прав дітей. Закріплені положення визначають ключові принципи та гарантії, спрямовані на забезпечення гідного життя та повноцінного розвитку кожної дитини в державі. Ці норми не тільки гарантують захист від дискримінації, насильства чи експлуатації, але й встановлюють обов'язок держави забезпечувати доступ дітей до освіти, охорони здоров'я, а також створювати умови для реалізації їхніх цивільних і соціальних прав. З впровадженням відповідних законодавчих механізмів та за підтримки міжнародних стандартів, конституційні положення слугують основою для побудови суспільства, орієнтованого на добробут і захист наймолодших громадян країни.

Права дитини, закріплені на рівні основного закону держави, відіграють ключову роль у формуванні правового статусу особи та слугують невід'ємною складовою сучасної демократичної, соціальної і правової держави. Конституція України підносить людину, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпеку до рангу найвищих соціальних цінностей, що забезпечує фундаментальну правову основу для створення ефективних механізмів захисту прав найбільш уразливих верств населення, зокрема дітей [1]. Особливості дитячого віку накладають суттєві відмінності у сприйнятті навколишнього світу. Через свою природну наївність, довірливість та залежність

від дорослих діти стають більш вразливими до різноманітних маніпуляцій, обману чи зловживань. Завдяки цим характеристикам вони формують одну з найбільш незахищених соціальних груп, яка потребує особливого рівня уваги та захисту на рівні держави. У сучасному контексті, коли Україна стикається з багатогранними викликами повномасштабної збройної агресії, значним погіршенням соціально-економічної стабільності та загостренням гуманітарної кризи, питання забезпечення прав дитини виходять на перший план як пріоритетне завдання для державних органів і суспільства загалом. Забезпечення адекватного рівня захисту їх прав вимагає скоординованих дій на всіх рівнях влади, спрямованих на створення безпечного та справедливого середовища для кожної дитини [2, с. 131].

Конституція України гарантує міжнародно-правовий захист прав дитини, посиляючись на ключові документи, такі як Женевська декларація прав дитини 1924 року, Загальна декларація прав людини 1948 року, Декларація прав дитини 1959 року та інші важливі міжнародні акти. У цих документах особлива увага звертається на необхідність забезпечення спеціального захисту та турботи про дітей, включаючи їхнє належне правове забезпечення як до народження, так і після.

З моменту здобуття незалежності у 1991 році Україна стала учасницею Конвенції ООН про права дитини, ухваленої в 1989 році. Ця конвенція вважається основоположним міжнародним документом у сфері захисту прав дітей, яку часто називають «міжнародною дитячою конституцією», оскільки вона містить сучасні універсальні стандарти, що слугують орієнтиром для регулювання питань забезпечення прав дітей як у світі загалом, так і в кожній окремій країні. У своєму прагненні реалізувати міжнародні стандарти захисту прав дитини, стаття 52 Конституції України встановлює принцип рівності дітей у правах. Відповідно до цього принципу всі діти мають рівні права незалежно від їхнього походження та того, чи були вони народжені у шлюбі або поза ним [1].

Конституцією закріплюється низка важливих положень, які прямо або опосередковано впливають на формування правового статусу дитини та гарантують їй захист у межах чинного законодавства. Зокрема, стаття 24 Конституції проголошує рівність всіх громадян перед законом, категорично забороняючи будь-які форми дискримінації, включно з дискримінацією за ознакою віку, що, у свою чергу, стосується забезпечення рівних прав для дітей. У статті 51 викладено принципи державної підтримки сім'ї, дитинства, материнства та батьківства, що акцентують увагу на ключових аспектах соціального захисту цих категорій. Далі, стаття 52 встановлює рівність дітей в їхніх правах незалежно від походження і додатково визначає необхідність особливого захисту для дітей-сиріт та тих, які позбавлені батьківського піклування. Крім того, відповідно до статті 92 Конституції, тільки законами України можуть визначатися основи регулювання охорони дитинства. У такий

спосіб конституційні статті створюють важливу правову основу, що формує загальні напрямки діяльності держави у сфері захисту дитинства та закладає фундамент для відповідної політики.

До окремої категорії норм Конституції належать положення, що закріплюють систему конституційних прав і свобод дитини, яка переважно викладена у розділі 2 Основного Закону України та розвивається в подальших законодавчих актах. Система зазначених прав охоплює загальнолюдські права й свободи, адаптовані з урахуванням специфіки дитинства, такі як право на життя і здоров'я, право на особисте ім'я та громадянство, належний рівень матеріального забезпечення, захист від насильства і експлуатації. Водночас до неї входять і специфічні ювенальні права, котрі враховують особливі потреби дітей. Зокрема, це право проживати і виховуватися у сім'ї, право підтримувати зв'язок із батьками навіть за умов їхнього окремого проживання, право отримувати інформацію про відсутніх батьків, право на забезпечення коштами від держави у разі втрати опіки та належне влаштування дітей в таких складних ситуаціях [3, с. 411].

Такі гарантії є надзвичайно важливими для забезпечення підтримки найвразливіших категорій. Додатково слід зазначити, що положення статей 46, 49 і 53 Конституції України акцентують право дитини на соціальний захист, доступ до охорони здоров'я та освіти. Ці права набувають практичного закріплення в спеціалізованих законодавчих актах України, таких як Закон «Про охорону дитинства», Сімейний кодекс України та низка інших нормативно-правових документів. Завдяки цьому державна система захисту прав дитини отримала чітке законодавче оформлення і функціонує як комплексний механізм із реалізації конституційних гарантій у повсякденному житті.

У рамках Закону України «Про охорону дитинства» введено нову категорію – «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» [4]. До неї належать діти, які зазнали фізичного, сексуального чи психологічного насильства, отримали травми, поранення, контузії або каліцтва, стали жертвами викрадень чи незаконного вивезення за кордон, були примусово залучені до військових формувань чи незаконно позбавлені волі, включаючи утримання в полоні.

Стаття 30-1 Закону України «Про охорону дитинства» впроваджує додаткові механізми захисту дітей, постраждалих через воєнні дії чи збройні конфлікти, а також тих, хто перебуває у зонах активних бойових дій. Передбачені заходи включають право дітей на возз'єднання з родиною, організацію їх розшуку, звільнення з полону та повернення до України у випадках незаконного вивезення за кордон. Дітям надається пріоритетне право евакуації до безпечних регіонів разом із батьками чи законними представниками або, за їхньою згодою, без супроводу чи з іншими особами. Організація переселення здійснюється місцевими органами влади та самоврядування для уникнення ризику потрапляння дітей у небезпечні зони. Також дітям гарантується право

на психологічну підтримку, медичну і педагогічну реабілітацію та інші види допомоги.

Важливо відзначити, що права дітей повинні бути забезпечені незалежно від місця їхнього проживання. Цей принцип підтримується рішеннями Європейського суду з прав людини, який акцентує увагу на необхідності уникнути прогалин у системі захисту прав людини. Особливе значення надається гарантії дотримання прав дітей, визначених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, на всій території країн-підписантів.

Таким чином, конституційні норми відіграють фундаментальне значення для забезпечення захисту прав дитини в Україні, визначаючи ключові принципи їх гарантування, розподіл повноважень між державними та недержавними інституціями у цій сфері. Основний закон України закріплює як універсальні права людини, адаптовані до потреб дітей, так і специфічні ювенальні права, які враховують особливості правового статусу дитини та потребують пріоритетного забезпечення та охорони. Одночасно міжнародно-правові стандарти, інтегровані у вітчизняне законодавство, значно підсилюють конституційні гарантії, забезпечуючи їх відповідність сучасним вимогам щодо захисту прав дитини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кудрявцева О.М. Конституційно-правові основи захисту прав дитини в Україні. Дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2014. 230 с.
3. Крестовська Н. М. Сучасне розуміння прав дитини. Форум права. 2011. № 3. С. 409-413.
4. Закон України «Про охорону дитинства». Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. ст. 142.